

สมถวิปัสสนาในพระไตรปิฎก ตอนที่ ๔๒

สุภีร์ ทুমทอง

๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๐

กรรมฐาน

๑. กายคตาสติ

๒. อานาปานสติ

๓. มรณสติ

๔. พุทธธานุสสติ

๕. ธรรมมานุสสติ

๕.๑ ความสำคัญ คุณค่า และอานิสงส์

๕.๒ วิธีเจริญธรรมมานุสสติ

ธัมมานุสสติ

- (๑) สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม,
(๒) สนฺทิฏฺฐิโก, (๓) อกาลิโก, (๔) เอหิปสฺสีโก,
(๕) โอปนียิโก, (๖) ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ.

๕.๑ ความสำคัญ คุณค่า และอานิสงส์

๕.๑.๑ เชื่อว่าไม่ทิ่งฆานและทำตามคำสอนของพระศาสดา

๕.๑.๒ เป็นไปเพื่อเบื้อหน้ายโดยส่วนเดียว..นิพพาน

๕.๑.๓ เป็นธรรมที่ควรเจริญ

๕.๑.๔ เป็นเครื่องอยู่โดยมากของอริยสาวก

๕.๑.๕ ทำให้จิตออกจากกามคุณ

๕.๑.๖ เข้าอยู่กับธรรม

๕.๑.๗ ละความกลัวได้

๕.๑.๘ ควรอนุเคราะห์แนะนำกัน

๔.๑.๙ ห้วงบุญกุศลนำสุขมาให้

๔.๑.๑๐ วิบากเลิศเกิดแก่ผู้เลื่อมใส

๔.๑.๑๑ อมนุษย์ไม่ทำร้าย

- [๒๙๖] สุปฺปพฺพุทฺธํ ปพฺพุชฺฌนฺตํ สทา โคตมสาวกา
เยสํ ทิวา จ รัตฺโต จ นิจฺจํ พุทฺธคตา สติ.
- [๒๙๗] สุปฺปพฺพุทฺธํ ปพฺพุชฺฌนฺตํ สทา โคตมสาวกา
เยสํ ทิวา จ รัตฺโต จ นิจฺจํ ธรรมคตา สติ.
- [๒๙๘] สุปฺปพฺพุทฺธํ ปพฺพุชฺฌนฺตํ สทา โคตมสาวกา
เยสํ ทิวา จ รัตฺโต จ นิจฺจํ สัมมคตา สติ.

(ขุ.ธ. ๒๕ ทารุสากฎีกาวตฺถุ)

๔.๑.๑๑ อมนุษย์ไม่ทำร้าย

- [๒๙๙] สุปปพุทธํ ปพุชฌนฺติ สทา โคตมสาวกา
 เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ นิจฺจํ กายคตา สติ.
- [๓๐๐] สุปปพุทธํ ปพุชฌนฺติ สทา โคตมสาวกา
 เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ อหีสาย รโต มโน.
- [๓๐๑] สุปปพุทธํ ปพุชฌนฺติ สทา โคตมสาวกา
 เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ ภาวนาย รโต มโน.

(ขุ.ธ. ๒๕ ทารุสากฎีกวตฺถุ)

๔.๑.๑๒ เป็นที่เคารพของพระพุทธเจ้า

“ทุกขั โข อकारโว วิหริตี อปฺปติสฺโส,
กั นฺุ ขวาทํ สมณํ วา พุราหมณํ วา
สกกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยน” ตี...
ยนฺฺนุนาหํ ยวಾಯิ **ธมฺโม มยา อภิสมฺพุทฺโธ,**
ตเมว ธมฺมํ สกกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยน” ตี.

(สํ.ส. ๑๕/๑๗๓ คารวสุตฺร)

๔.๑.๑๒ เป็นที่เคารพของพระพุทธเจ้า

เย จ อตีตา สมพุทฺธา

โย เจตฺรหิ สมพุทฺโธ

สพฺเพ **สทฺธมฺมครุโน**

ตถาปิ วิหริสฺสฺสนฺติ

ตสฺมา หิ อตฺตกาเมน

สทฺธมฺโม ครุกาตพฺโพ

เย จ พุทฺธา อนาคตา

พหุํ โสภนาสฺโน.

วิหริสฺสุ วิหรนฺติ จ

เอสา พุทฺธาน ธรรมตา.

มหตฺตมภิกฺกขตา

สรํ พุทฺธาน สาสนํ.

(สํ.ส. ๑๕/๑๗๓ คารวสุตฺร)

๔.๑.๑๓ เป็นศาสดา

สียา โข ปนानนุท ตุมหากัม เอวมสฺส

‘อดีตสตุฏกัม ปาวจณัม, นตฺถิ โน สตุถา’ติ.

น โข ปเนตัม อานนุท เอวํ ทฏฺฐพฺพํ;

โย โว อานนุท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต,

โส โว มมจฺจเยน สตุถา.

(ที.ม. ๑๐/๒๑๖ มหาปรินิพพานสูตร)

๔.๑.๑๔ เรียนธรรมไว้ชาติถัดไปบรรลุเร็ว

โสตานุคตานํ ภิกฺขเว ฌมฺมานํ วจฺสา ปริจิตานํ

มนฺसानุเปกฺขิตานํ ทิฏฺฐิจฺยา สุปฺปฏฺฐีวิทฺธานํ

จตฺตารอ อานิสฺสา ปาฏิกงฺขา. กตฺเม จตฺตารอ.

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฌมฺมํ ปริยาปุณาตี สุตฺตํ เคยฺยํ

เวยฺยากรณํ คาคํ อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตธมฺมํ เวทลฺลํ,

ตสฺส เต ฌมฺมา โสตานุคตา โหนฺตี วจฺสา ปริจิตา

มนฺसानุเปกฺขิตา ทิฏฺฐิจฺยา สุปฺปฏฺฐีวิทฺธา.

(อ.จตุกก. ๒๑/๑๙๑ โสตานุคตสูตร)

๔.๑.๑๔ เรียนธรรมไว้ชาติถัดไปบรรลุเร็ว

โส มุฏฺฐสฺสตี กาลํ กุรุมาโน อณฺเฏตรํ เทวนิกายํ อูปปชฺชตี,
ตสฺส ตตฺถ สุชีโน ธมฺมปทา ปิลปนฺตี.

ทนฺโธ ภิกฺขเว สตุปฺปาโท,

อถ โส สตุโต **ชิปปิเยว วิเสสคามิ** โหตี. (๑)

(อ.จตุกก. ๒๑/๑๙๑ โสตานุคตสูตร)

๔.๑.๑๔ เรียนธรรมไว้ชาติถัดไปบรรลุเร็ว

...ตสฺส ตตฺถ นนฺหว โข สุขีโน ฌมฺมปทา ปิลปนฺตี,
อปิจ โข ภิกฺขุ อิหฺธิมา เจโตวสิปปตฺโต เทวปริสาย
ฌมฺมํ เทเสตี. ตสฺส เอวํ โหตี “อัยฺ วา โส ฌมฺมวินโย,
ยตฺถาหํ ปุพฺเพ พุรหฺมจริยํ อจรินฺ”ตี.

ทนฺโธ ภิกฺขเว สตุปปาโท,
อถ โส สตฺโต ชิปปเมว วิเสสคามิ โหตี. (๒)

(อ.จตุกก. ๒๑/๑๙๑ โสตานุคตสูตร)

๔.๑.๑๔ เรียนธรรมไว้ชาติถัดไปบรรลุเร็ว

..ตสฺส ตตฺถ นนฺหว โข สุขีโน ฌมฺมปทา ปิลปนฺติ,
นปี ภิกฺขุ อิทฺธิมา เจโตวสีปฺตโต เทวปริสาย ฌมฺมํ เทเสตี,
อปีจ โข เทวปฺตโต เทวปริสาย ฌมฺมํ เทเสตี.

ตสฺส เอวํ โหตี “อัยฺ วา โส ฌมฺมวินโย,
ยตฺถาหํ ปุพฺเพ พุรหฺมจริยํ อจรินฺ”ตี.

ทนฺโธ ภิกฺขเว สตฺอุปาทา,
อถ โส สตฺโต ขิปฺปิเยว วิเสสคามิ โหตี. (๓)

(อ.จตุกก. ๒๑/๑๙๑ โสตานุคตสูตร)

๔.๑.๑๔ เรียนธรรมไว้ชาติถัดไปบรรลุเร็ว

..นปี เทวปุตฺโต เทวปริสาย ฌมฺมํ เทเสตี,

อปีจ โข โอปปาตีโก โอปปาติกํ สาเรตี

“สรสี ตฺวํ มาริส, ยตฺถ มยํ ปุพฺเพ พุรหฺมจริยํ อจริมฺหา”ติ.

โส เอวมาห “สรามิ มาริส, สรามิ มาริสา”ติ.

ทนฺโธ ภิกฺขเว สตุปปาโท,

อถ โส สตุโต ขิปฺปิเยว วิเสสคามิ โหตี. (๔)

(อ.จตุกก. ๒๑/๑๙๑ โสตานุคตสูตร)

๔.๑.๑๕ เป็นเหตุแห่งวิมุตติ

ปณฺจิมานิ ภิกฺขเว **วิมุตฺตายนานิ**,
ยตฺถ ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตปิโน ปหิตตฺตสฺส
วิหฺรโต อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมฺจฺจตี,
อปริกฺชีณา วา อาสวา ปริกฺขยํ คจฺจนฺตี,
อนนฺอุปฺตตฺตํ วา อนฺตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนฺอุปฺปาปฺณาตี.

(อ.ปณฺจก. ๒๒/๒๖ วิมุตฺตายนสฺสูตร)

๔.๑.๑๕ เป็นเหตุแห่งวิมุตติ

อิธ ภิกขเว ภิกขุโน สตถา ฌมมํ เทเสติ อภยตโร वा
ครุञ्จานियो สพรหมจารี, ยถา ยถา ภิกขเว ตสฺส ภิกขุโน
สตถา ฌมมํ เทเสติ อภยตโร वा ครุञ्จานियो สพรหมจารี,
ตถา ตถา โส ตสฺมี ฌมฺเม **อตถปฏิสํเวที จ โหติ ฌมฺมปฏิสํเวที จ,**
ตสฺส **อตถปฏิสํเวทีโน ฌมฺมปฏิสํเวทีโน ปามุชฺชํ ชายตี,**
ปมฺพิตตสฺส ปีติ ชายตี, ปีติมฺนสฺส กาโย ปสฺสมภติ,
ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ. สุขีโน จิตฺตํ สมာธียตี.
อิทํ ภิกขเว ปจฺมํ วิมุตฺตายนํ,.. (๑)

(อ.ปญจก. ๒๒/๒๖ วิมุตตายนสูตร)

๔.๑.๑๕ เป็นเหตุแห่งวิมุตติ

..อปัจ โข ยถาสุตฺตํ ยถาปริยตฺตํ ฌมมํ วิตถาเรน ปเรสํ เทเสติ.

ยถา ยถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาสุตฺตํ ยถาปริยตฺตํ ฌมมํ

วิตถาเรน ปเรสํ เทเสติ, ตถา ตถา โส ตสมิ ฌมเม

อตถปฺภิสฺสเวทึ จ โหติ ฌมมปฺภิสฺสเวทึ จ.

ตสฺส อตถปฺภิสฺสเวทึโน ฌมมปฺภิสฺสเวทึโน ปามุชฺชํ ชายติ,

ปมฺพิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมภติ,

ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ.

อิทํ ภิกฺขเว ทฺติยํ วิมุตตายนันฺ,..(๒)

(อ.ปญจก. ๒๒/๒๖ วิมุตตายนนสูตร)

๔.๑.๑๕ เป็นเหตุแห่งวิมุตติ

..อปัจ โข ยถาสุตฺตํ ยถาปริยตฺตํ ฌมฺมํ วิตถาเรน สชฌมายํ กโรติ.
ยถา ยถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาสุตฺตํ ยถาปริยตฺตํ ฌมฺมํ
วิตถาเรน สชฌมายํ กโรติ, ตถา ตถา โส ตสฺมี ฌมฺเม
ขอตถปฏฺฐิสฺสเวทึ จ โหติ ฌมฺมปฏฺฐิสฺสเวทึ จ.
ตสฺส อตถปฏฺฐิสฺสเวทินโน ฌมฺมปฏฺฐิสฺสเวทินโน ปามุชฺชํ ชายตี,
ปมฺพิตสฺส ปีตี ชายตี, ปีติมฺนสฺส กาโย ปสฺสมภตฺติ,
ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยตี.
อิทํ ภิกฺขเว ตตฺถิยํ วิมุตฺตายตฺตํ,..(๓)

(อ.ปญจก. ๒๒/๒๖ วิมุตตายนฺตฺตสฺสสูตร)

๔.๑.๑๕ เป็นเหตุแห่งวิมุตติ

..อปัจ โข ยถาสุตํ ยถาปริยตตํ ฌมมํ เจตสา अनुवितกฺเกติ
อนुวิจาเรติ มนसानุเปกฺขติ. ยถา ยถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ
ยถาสุตํ ยถาปริยตตํ ฌมมํ เจตสา अनुवितกฺเกติ
อนुวิจาเรติ มนसानุเปกฺขติ, ตถา ตถา โส
ตสฺมि ฌมฺเม อตฺถปฐิสฺสเวทึ จ โหติ ฌมฺมปฐิสฺสเวทึ จ.
ตสฺส อตฺถปฐิสฺสเวทึโน ฌมฺมปฐิสฺสเวทึโน ปามุชฺชํ ชายติ,...
อิทํ ภิกฺขเว จตฺตถํ วิมุตฺตายตฺนํ,..(๔)

(อ.ปญจก. ๒๒/๒๖ วิมุตตายนสูตร)

๔.๑.๑๕ เป็นเหตุแห่งวิมุตติ

..อปัจจ ขวสฺส อญฺญตรํ สมานินิมิตฺตํ สุกฺคหิตํ โหติ สุมนสิกตํ
สฺอุปธาริตํ สฺอุปปฏิวิทฺธํ ปญฺญาเย. ยถา ยถา ภิกฺขเว ภิกฺขุโน
อญฺญตรํ สมานินิมิตฺตํ สุกฺคหิตํ โหติ สุมนสิกตํ สฺอุปธาริตํ
สฺอุปปฏิวิทฺธํ ปญฺญาเย, ตถา ตถา โส
ตสฺมี ฌมฺเม อตฺถปฏิสํเวที จ โหติ ฌมฺมปฏิสํเวที จ.
ตสฺส อตฺถปฏิสํเวทีโน ฌมฺมปฏิสํเวทีโน ปามุชฺชํ ชายตี,...
อิทํ ภิกฺขเว ปญฺจมนํ วิมุตฺตตายตฺนํ,..(๕)

(อ.ปญจก. ๒๒/๒๖ วิมุตตตายตฺนสูตร)

๔.๑.๑๖ ทำให้กิเลสสงบ

อหัง โข ปน จุนฺหฺม เอตฺรหิ สตฺถา โลเก อุปฺปนฺโน
อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, ฌมฺโม จ สุวากุขาโต สุปฺปเวทิตฺโต
นียฺยานิโก อุปสมสํวตฺตนิโก สมฺมาสมฺพุทฺธฺรฺบฺปเวทิตฺโต,
วิญญาปิตตฺถา จ เม สาวกา สทฺธมฺเม,
เกวลญฺจ เตสํ ปริปุรํ พุรฺหมจฺริยํ อาวิกตํ อุตฺตานิเกตํ
สพฺพสงฺคาหปทกตํ สปฺปาภูทิจฺจเรกตํ
ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปฺปกาสิตํ.

(ที.ปา. ๑๑/๑๗๕ ปาสาทิกสูตร)

๔.๑.๑๗ ทำที่สุดแห่งทุกข์

“เอहि ภิกขุ” ตี ภควา อโวจ “สุวากุขาโต ฌมโม,
จร พรหมจรรย์ สมมา **ทุกขสฺส อนฺตกิริยา**ยา” ตี.
สาว ตสฺส อายสมฺโต อุปสมฺปทา อโหสิ.

(วิ.ม. ๔/๑๘)

๔.๑.๑๗ ทำที่สุดแห่งทุกข์

สตติเม ภิกขเว โพชฌงคา ภาวิตา พหุลีกตา อริยา
นियยานิกา นียนติ ตกกรสูส สมมาทุกขกขยาย.

(สํ.ม. ๑๙/๒๐๐ อริยสูตร)

๔.๑.๑๗ ทำที่สุดแห่งทุกข์

จตุตตารโธเม ภิกขเว สติปญฺจานา ภาวิตา พหุลีกตา

อริยา นียยานิกา นียยนตี ตกฺกรสฺส สมมา ทุกฺขกฺขยาเย.

(สํ.ม. ๑๙/๓๘๓ อริยสูตร)

๔.๒ วิธีเจริญมมมานุสสติ

เอวํ ปริยตฺติธมฺมสฺส เจว นววิธสฺส จ โลกุตฺตรธมฺมสฺส
คุณา อานุสฺสริตพฺพา.

(๑) สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม,

(๒) สนนฺทิจฺโกล, (๓) อกาลิโกล, (๔) เอหิปสฺสิโกล,

(๕) โอปนียิโกล, (๖) ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ.

(วิสุทฺธิ.)

๔.๒ วิธีเจริญธรรมมานุสสติ

สวากุขาโตติ อิมสมิณฺหิ ปเท ปริยตฺติธมฺโมปิ

สงฺคหํ คจฺฉติ อิตเรสุ โลกุตฺตรธมฺโมว.

(วิสุทฺธิ.)

๔.๒.๑ สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม

ตตฺถ **ปริยตฺติธมฺโม** ตาว สุวากุขาโต

อาทิมชฺฌปริโยสานกฺลฺยาณตฺตา

สาตฺถสพฺยณฺชนเกวลปริปุณฺณปริสุทฺธ

พฺรหฺมจฺริยปฺปกาสนตฺตา จ. (๑)

อตฺถวิปลฺลาสาภาวโต วา สุทฺถุ อกฺขาโตติ สุวากุขาโต.(๒)

(วิสุทฺธิ.)

๔.๒.๑ สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม

โลกุตฺตรธมฺโม ปน นีพพานานุรูปาย ปฏิปตฺติยา
ปฏิปทานุรูปสฺส จ นีพพานสฺส
อกุขาตตฺตา สุวากุขาโต. (๑)

อริยมคฺโค เจตถ อนุตทวํ อนุปคมม
มชฺฌิมาปฏิปทาภูโตว มชฺฌิมาปฏิปทาติ
อกุขาตตฺตา สุวากุขาโต. (๒)

(วิสุทฺธิ.)

๔.๒.๑ สุวากุขาโต ภควตา ธรรมโม

สามณฺณผลานิ ปฏิปสฺสทฺธกิลฺเลสาเนว

ปฏิปสฺสทฺธกิลฺลํ นีตี อกฺขาตตฺตา สุวากฺขาตานิ. (๓)

นิพฺพานํ สสฺสตามตฺตานิเลณาทิสภาวเมว

สสฺสทาทิสภาวเสน อกฺขาตตฺตา สุวากฺขาทํ. (๔)

(วิสุทฺธิ.)

๔.๒.๒ สนฺทิกฺขิโก

สนฺทิกฺขิโกติ เอตถ ปน.

อริยมคฺโค ตาว อตฺตโน สนฺตानะ ราคาที่นํ อภาวํ
กโรนฺเตน อริยปุคฺคเลน สามํ ทฏฺฐพฺโพ. (๑)

อปิจ นววิโรปี โลกุตฺตรธมฺโม เยน เยน อธิคฺโต โหติ

เตน เตน ปรสทฺธาย คนฺตพฺพตํ หิตฺวา ปจฺจเวกฺขณญานานน
สยํ ทฏฺฐพฺโพติ สนฺทิกฺขิโก. (๒)

(วิสุทฺธิ.)

๔.๒.๒ สนฺทิกฺขิโก

อถวา ปสตุถา ทิกฺขิ สนฺทิกฺขิ

สนฺทิกฺขิยา ชยตีติ สนฺทิกฺขิโก..

นววิโธปี โลกุตฺตมโม สนฺทิกฺขิยา ชยตีติ สนฺทิกฺขิโก.(๓)

(วิสุทฺธิ.)

๔.๒.๒ สนฺทิฏฺฐิโก

อถวา ทิฏฺฐนฺติ ทสฺสนํ วุจฺจติ. ทิฏฺฐเมว สนฺทิฏฺฐํ
ทสฺสนนฺติ อตฺถโถ. **สนฺทิฏฺฐํ อรหตีติ สนฺทิฏฺฐิโก.**
โลกุตฺตรธมฺโม หิ ภาวนาภิสมยวเสน
สจฺฉิกิริยาภิสมยวเสน จ ทิสฺสมาโนเยว
วฏฺฐภยํ นีวตฺเตติ ตสฺมา ยถา วตฺถมรหตีติ
วตฺถิโก เอว สนฺทิฏฺฐํ อรหตีติ สนฺทิฏฺฐิโก. (๔)

(วิสฺทฺธิ.)

สวัสดีครับ